

श्रीस्वस्थानी व्रतकथामा के छ ?

विधिपूर्वक महिनादिनसम्म स्वस्थानीदेवीको पूजा आराधना गर्नाले मनोकांक्षा सिद्धि हुने र यस लोकमा सुखसम्पत्ति पाई परलोकमा समेत मोक्ष हुने कुराको उल्लेख स्कन्दपुराणको केदारखण्ड र माघमाहात्म्य, पद्मपुराण आदि ग्रन्थहरूले गरेका छन् ।

नेपाली समाजमा श्रीस्वस्थानी व्रत माहात्म्यको पर्व गत माघ १५ गते विहीनारदेखि सुरु भई फाल्गुन १५ गते शनिवारसम्म हुन्दै छ । यस व्रताले नेपाली श्रद्धालु भक्तजनहरू एक छाक शुद्ध अन्त खाई प्रत्येक दिन दुर्गेश श्रद्धा र महापूर्वक शिवपार्वतीको पूजा गरेर साँफ श्रीस्वस्थानी व्रत माहात्म्य अवधारणा गरी यो पर्व मनाउन गर्दछन् । हरक वर्ष पोस्तेशुकुल पूर्णिमादेखि प्रारम्भ भई माघ शुक्लपूर्णिमासम्म हिन्दू धर्मवलम्बीहरूले चोखो वसी भरमा स्वस्थानीको पूजाराधना गर्नुका साथै कथा सुन्ने र सुनाउने चलन छ ।

सत्यघुरामा हिमालयकी पृष्ठी पार्वतीले महादेव पर्ति पाउन स्वस्थानीको कठोर व्रत बसेको र मनोकाङ्क्षा पूरा भएको विश्वासमा स्वस्थानीको व्रतकथा प्रचलनमा आएको पाइन्छ । ब्रतालुहरूले

पौष शुक्लपूर्णिमाको दिन विहारै हात खुट्टानु नड काटेर, सान गरी चोखो लगाएर ब्रत सुरु हुन्दै । माघ शुक्लपूर्णिमासम्म ब्रतावधिभर ब्रतालुहरूले एक छाक चोखो खाई एक सप्त आठ पाँच, एक सप्त आठ कडका सुपारीलगायत सामग्रीले स्वस्थानीको पूजा गर्ने प्रचलन छ । ब्रत समाप्तिको दिन ती रोटी, पान सुपारी आफ्नाको श्रीमानलाई, श्रीमान नभए छारालाई, छारा नभए मितालाई, मितालाई पान नभए मेरा इच्छा पूरा हास नभए निरामा विसर्जन गरी बाँकी आफूले खाने चलन छ ।

यसरी विधिपूर्वक महिनादिनसम्म स्वस्थानीदेवीको पूजा आराधना गर्नाले मनोकाङ्क्षा सिद्धि हुने र यस लोकमा सुखसम्पत्ति पाई परलोकमा समेत मोक्ष हुने भएको उल्लेख स्कन्दपुराणको केदारखण्ड र माघमाहात्म्य, पद्मपुराण आदि ग्रन्थहरूले गरेका छन् । कठामाडौंको संबूझ्न तालिमी शालीनदी, पशुपति, गोरीघाट, सरीदेवीको अग्रपतन भएको मानिने धार्मिकस्त्वलहरू तथा

महादेव मन्दिरमा श्रद्धालुहरूको घुइँचो लागेको छ । ती स्थानहरूमा एक महिनाभार मेला लाग्ने गर्दछ ।

स्वस्थानी शब्द स्वस्थानमा ई प्रत्यय लागेको हो । स्वस्थान भन्नाले आफैरा रहन भन्ने अर्थ हाताले स्वस्थानीको अर्थ आफैरा वरपर रहने मात्रात्कृत देवी भन्ने वुकिन्छ । स्वस्थानी व्रत नेपाली स्वस्थानीत थेत्रहरू नेपालभित्र पर्ने हाताले नेपालको स्थानीय एवं मौलिक पर्वको रूपमा स्वस्थानीवतालाई लिन्नन्छ । महिनाभार धर्मवरास वाचन एवं श्रवण गरिने श्रीस्वस्थानी ब्रतकथाको महत्व धार्मिक एवं आध्यात्मिक रूपलेपात्र नभई समाजका विक्रीतिराहा हातारे स्वस्थानमा रहन प्रेरणा गर्दछ ।

हाम्रो समाजमा अखण्ड सौभाग्य, उत्तम पति, ऐश्वर्य एवं शिवप्रजापति को कृपा पाउनको निर्मित स्वस्थानीको भगवतीको पूजन हुने गरेको देखिन्छ । यसमा अधिकाले विवाह गराउँदै भन्ने उपमाको लागि महादेवको वाहिरी रूपलाई मात्र होरेर आफैरी छोरी सरीदेवी महादेवलाई दिन नमानेका दश प्रजापतिले विष्णुको छलवाट सरीदेवीसंग महादेवले विवाह गरेको प्रसाद स्वस्थानीमा छ । यसमा महादेवलाई नानाप्रकारले गाली एवं निन्दा गरेको सुन्न करीदेवी रूपमा चन्द्रग्राही आफूले पति राजा भएको खराके र सुनी चाँडीभन्न चाँडी भेदन लालयत भएको चन्द्रवतील स्वस्थानीको प्रसाद अहकार गरेको कारणले गर्दा ढुलो दुःख र कष्ट पाउनु पायो ।

त्यसरी तै यसमा प्रेमको सन्देश सरीदेवीलाई महादेवले कैलाश र

आफनो ज्योति त्वर्षपको दर्शन दिएप्शचात् यी दृढ़ पतिपन्नीबीच सुधार सम्बन्ध रहेको स्वस्थानीमा देखाइएको छ । सरीदेवीले आपना पतिले खाने भाँड, धूतोरोको फिजाजातर्मंग राखिदिने र भोजन पतिले नेखाएसम्म आफ्ले पनि नखाने जस्ता कार्बाटा पतिप्रेम दर्शाउँदै । देहयाग गरेकी सरीदेवीलाई समेत बोकेर विक्षिप्त मर्ह दिनु सरीदेवीको सम्पूर्ण अंगपतन भइसक्न दिनेको प्रेम देखिन्छ ।

त्यसै गरी यस कथामा पर्याप्तमाई आँखा गाडनु हुन्दै भन्ने कराको बोध यहाँ स्पष्ट हुन जान्छ । जब कि जालन्धरले पार्वतीलाई छल गर्न गएको प्रसंगवाट छलिंग हुन्छ । यस कथामा पृथुभूतिको सन्देश दिएको पाइन्छ । नवराज गर्भमा रहेको बेला उनका मात्रा लाग्दै भने त्या मनुष्य जहाँसम्म चन्द्रसूर्य रहन्दैन, जहाँसम्म पृथ्वी रहद्धिन, तहाँसम्म धोर नरकमा पर्दै ।

यसेगरी स्वस्थानी कथामा क्येमायि पनि पूर्णविश्वास गर्नु हुन्दै भन्ने सदेशमा पार्वतीलाई छलिंग उन्नाउन महादेव किरातरूप रूपमा जान्छ । यसका अनुसार तेजाराम भएको छ कि कृूरी पर्व पुले पृथुको उदाहरण नगरी आफ्नो सुखोभेगमा मात्रा लाग्दै भने त्या मनुष्य जहाँसम्म चन्द्रसूर्य रहन्दैन, जहाँसम्म पृथ्वी रहद्धिन, तहाँसम्म धोर नरकमा पर्दै ।

यसेगरी स्वस्थानी कथामा क्येमायि पनि पूर्णविश्वास गर्नु हुन्दै भन्ने सदेशमा पार्वतीलाई छलिंग उन्नाउन महादेव किरातरूप रूपमा जान्छ । यसका अनुसार तेजाराम भएको छ कि कृूरी पर्व पुले पृथुको उदाहरण नगरी आफ्नो सुखोभेगमा मात्रा लाग्दै भने त्या मनुष्य जहाँसम्म चन्द्रसूर्य रहन्दैन, जहाँसम्म पृथ्वी रहद्धिन, तहाँसम्म धोर नरकमा पर्दै ।

अन्तमा भन्नपर्दा हाम्रो समाजमा स्वस्थानीको महिमा ढुलो र महत्वपूर्ण छ । जसका कारण धर्मवरमा स्वस्थानी माताको विधिपूर्वक पूजा आराधना गरी एक महिमा कथा बाचन गरी सुन्न र सुनाउने गरिन्छ । स्वस्थानी व्रत माहात्म्यमा आएको स्वस्थानीको उपासना गर्न र स्वै आवश्यकता पूरा हुन्छ भन्ने प्रसागले यहाँ ने सद्वितीय दिन खोजेको बुकिन्छ । यसै सन्दर्भलाई राम्रारी हेन्न हो भने स्वस्थानी माहात्म्यको पूर्णभागमा दक्षप्रजापतिकी पुरी सरीदेवीको विष्णुको सम्बोधनमा भएको र दक्षप्रजापतिले आफना पति शिवको निन्दा गर्नको सहन नसक्न सरीदेवीले प्राण त्याग गर्नुभएको प्रसंग आएको छ भने मध्यागतिर हिमालय पर्वतको पुरी पार्वतीको रूपमा पुनर्जीवन लिएकी सरीदेवीले स्वस्थानीको व्रत गरेको प्रभावले महादेवलाई नै पतिको रूपमा प्राप्त गरेको प्रसंग आएको छ ।

स्वस्थानी व्रतकथाको अन्तिम अध्यायमा गोमा ब्राह्मणीले आफूना दुई वृहारी चन्द्रवती र लावाप्पवतीलाई विभिन्न उपदेश गरी दुकुटीको सांचो हस्तान्तररा गरेको प्रसादपात्र हाम्रो नेपाली समाजमा पान नया पुस्तलाई भाँडाको दिनुपर्ने सन्देश पाइन्छ । साथै काम र उमेरले पाका भएको व्यक्तिहरूको सम्मान गर्दै उनीहरूले सिकाएको पालाई भनन एवं अध्ययन गर्न हो भने पत्रकै पनि समाजको चौताईको विकास हुने कुरामा कर्मकालीन दुर्भाराई भएको दृष्टिकोणमा राम्रारी अपार्वती र चन्द्रवतील स्वस्थानीको प्रसाद अहकार गरेको कारणले गर्दा ढुलो दुःख र कष्ट पाउनु पायो ।

त्यसरी तै यसमा प्रेमको सन्देश सरीदेवीलाई महादेवले कैलाश र

महादेव मन्दिरमा श्रद्धालुहरूको घुइँचो लागेको छ । ती स्थानहरूमा एक महिनाभार मेला लाग्ने गर्दछ ।

स्वस्थानी शब्द स्वस्थानमा ई प्रत्यय लागेको हो । स्वस्थान भन्नाले आफैरा रहन भन्ने अर्थ हाताले स्वस्थानीको अर्थ आफैरा वरपर रहने मात्रात्कृत देवी भन्ने वुकिन्छ । स्वस्थानी व्रत नेपाली स्वस्थानीत थेत्रहरू नेपालभित्र पर्ने हाताले नेपालको स्थानीय एवं मौलिक पर्वको रूपमा स्वस्थानीवतालाई लिन्नन्छ । महिनाभार धर्मवरास वाचन एवं श्रवण गरिने श्रीस्वस्थानी ब्रतकथाको महत्व धार्मिक एवं आध्यात्मिक रूपलेपात्र नभई समाजका विक्रीतिराहा हातारे स्वस्थानमा रहन प्रेरणा गर्दछ ।

हाम्रो समाजमा अखण्ड सौभाग्य, उत्तम पति, ऐश्वर्य एवं शिवप्रजापति को कृपा पाउनको निर्मित स्वस्थानीको भगवतीको पूजन हुने गरेको देखिन्छ । यसमा अधिकाले विवाह गराउँदै भन्ने उपमाको लागि महादेवको वाहिरी रूपलाई मात्र होरेर आफैरी छोरी सरीदेवी महादेवलाई दिन नमानेका दश प्रजापतिले विष्णुको छलवाट सरीदेवीसंग महादेवले विवाह गरेको प्रसाद स्वस्थानीमा छ । यसमा महादेवलाई नानाप्रकारले गाली एवं निन्दा गरेको सुन्न करीदेवी रूपमा चन्द्रग्राही आफूले प्रत्यक्षाको एकात्मिक देवीको खरिराम भएको खराके र सुनी चाँडीभन्न चाँडी भेदन लालयत भएको चन्द्रवतील स्वस्थानीको प्रसाद अहकार गरेको कारणले गर्दा ढुलो दुःख र कष्ट पाउनु पायो ।

त्यसरी तै यसमा प्रेमको सन्देश सरीदेवीलाई महादेवले कैलाश र

महादेव मन्दिरमा श्रद्धालुहरूको घुइँचो लागेको छ । ती स्थानहरूमा एक महिनाभार मेला लाग्ने गर्दछ ।

स्वस्थानी शब्द स्वस्थानमा ई प्रत्यय लागेको हो । स्वस्थान भन्नाले आफैरा रहन भन्ने अर्थ हाताले स्वस्थानीको अर्थ आफैरा वरपर रहने मात्रात्कृत देवी भन्ने वुकिन्छ । स्वस्थानी व्रत नेपाली स्वस्थानीत थेत्रहरू नेपालभित्र पर्ने हाताले नेपालको स्थानीय एवं मौलिक पर्वको रूपमा स्वस्थानीवतालाई लिन्नन्छ । महिनाभार धर्मवरास वाचन एवं श्रवण गरिने श्रीस्वस्थानी ब्रतकथाको महत्व धार्मिक एवं आध्यात्मिक रूपलेपात्र नभई समाजका व